

УДК 371.671.1

О. І. Грінченко, С. Л. Губіна, Л. І. Дух

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ КОНСТРУЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА «ХАРКІВЩИНОЗНАВСТВО»

Стаття присвячена опису та узагальненню наукових, методичних і загальнодидактичних підходів, що використовувались під час роботи над створенням нового посібника для викладання шкільного краєзнавчого курсу «Харківщинознавство».

Ключові слова: навчальний посібник, Харківщинознавство, краєзнавство, навчально-методичне забезпечення, спецкурс, методичний апарат

Статья посвящена описанию и обобщению научных, методических и общедидактических подходов, которые использовались во время работы над созданием нового пособия для преподавания школьного краеведческого курса «Харьковщиноведение».

Ключевые слова: учебное пособие, Харьковщиноведение, краеведение, учебно-методическое обеспечение, спецкурс, методический аппарат

The article describes and generalizes scientific, methodological and didactic approaches what were used during the work on the creation of a new textbook to teach regional school course «Kharkivschynoznavstvo».

Key words: tutorial, Kharkivschynoznavstvo, local history, geography and culture training and methodological support, special course, methodological apparatus.

Зміст освіти на кожному етапі суспільного буття визначається соціальним замовленням. На сьогодні одним із найважливіших завдань системи освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства. Особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання й уміння для творчого розв'язання проблем, при цьому дотримуючись моральних, духовних і національних цінностей [7].

Непересічне значення для виконання цього завдання має краєзнавство і краєзнавчий підхід у викладанні будь-яких шкільних предметів. Адже розвиток особистості відбувається у природному, економічному, етнокультурному, соціальному середовищі, в якому вона живе. Тому зовсім не випадково, що на Харківщині, як і у багатьох регіонах України, в навчальний план ЗНЗ включено інтегрований краєзнавчий курс.

Постановка проблеми:

Досвід впровадження в освітній процес ЗНЗ Харківської області регіонального інтегрованого краєзнавчого курсу «Харківщинознавство» доводить його актуальність. В той же час, якість викладання краєзнавчого курсу залежить від вирішення низки проблем і протиріч. В першу чергу, це протиріччя між масштабністю краєзнавства як суспільного явища та рівнем його теоретико-методологічного осмислення і наукового узагальнення, між значним обсягом нагромадженого емпіричного краєзнавчого матеріалу та фрагментарністю його використання у навчально-виховному процесі, проблема оптимального добору, систематизації, структурування

матеріалу з різних галузей краєзнавства при підготовці і проведенні уроків з використанням сучасних педагогічних технологій.

Усе це зумовило необхідність розробки і подальшої модернізації програмно-методичного забезпечення викладання курсу «Харківщинознавство». Адже розробка змісту освіти реалізується в складі, характері і змісті того матеріалу, який і стає безпосереднім предметом або засобом навчальної діяльності – в підручниках, навчальних посібниках, методичних посібниках.

Аналіз актуальних досліджень:

Працюючи над створенням нового посібника, авторський колектив спочатку визначив власну концепцію щодо структури, змісту та обсягу посібника, спираючись на практику створення підручників з географії та історії, яка розроблялась такими науковцями як К. Баханов, В. Беспалько, О. Заставецька, С. Кобернік, В. Корнєєв, О. Пометун, О. Савченко, С. Терно тощо.

Розуміючи, що програмно-методичне забезпечення краєзнавчого курсу утворює систему орієнтирів у практичній діяльності вчителя щодо викладання краєзнавства, ми спробували на якісно новому рівні подолати проблемні моменти, які пов'язані з необхідністю пошуку та використання специфічних методик вивчення рідного краю. Вагомим результатом цієї роботи став вихід у 2010 році нового навчального посібника «Харківщинознавство».

Мета даної статті – розкрити наукові, методичні та дидактичні основи розробки навчального посібника для учнів 8-9-х класів «Харківщинознавство», який забезпечує змістовне підґрунтя викладання спецкурсу варіативної складової навчального плану ЗНЗ.

Виклад основного матеріалу:

Створений посібник, який виступає провідним елементом у комплексі навчальних посібників та інших елементів методичного забезпечення процесу вивчення певної навчальної дисципліни, спрямований на системне формування географічних та історичних знань школярів та виконання таких основних функцій:

- 1) освітньої;
- 2) розвивальної;
- 3) виховної;
- 4) управлінської;

5) дослідницької.

Основні функції посібника пов'язані із системою дидактичних принципів науковості, доступності, цілеспрямованості, систематичності і послідовності, всебічності, зв'язку з життям та ін.

Орієнтуючись на досвід та рекомендації О. Пометун [6] щодо використання методичних можливостей підручників, структуру посібника «Харківщинознавство» представимо в таблиці 1.

Таблиця 1

Структура навчального посібника «Харківщинознавство»

Текстовий компонент			Позатекстовий компонент	
Основні тексти	Додаткові тексти	Пояснювальні тексти	Апарат організації засвоєння знань	Апарат орієнтування
За характером відображення дійсності і дидактичною метою тексти діляться на:			питання, завдання, таблиці, схеми, карти, тести, ілюстрації, діаграми	вступ, зміст, сигнали-символи (піктограми), виділення у тексті, бібліографія, додатки
Теоретичні		Емпіричні		
теорії, закономірності, методологічні знання		Факти, явища, події, вправи		

Посібник поділено на розділи і теми, кожна тема (параграф) – на підпункти, або змістові блоки. Всі параграфи посібника мають рубрики і розпочинаються короткою інформацією про його зміст і призначення та рубрикою «Пригадайте», у якій містяться запитання, що пов'язують матеріал теми з вже відомими учням фактами.

Рубрика «Це треба знати» не тільки знайомить школярів з науковими поняттями і термінами, а зосереджує їх увагу на необхідності опанування цієї інформації для більш повного розуміння навчального матеріалу.

У той же час матеріали рубрики «Це цікаво» переконливо доводять, що вивчати предмет «Харківщинознавство» не лише корисно, а й дійсно цікаво.

Закінчується опрацювання параграфу рубриками «Перевіряємо свої знання» та «Набуваємо практичних навичок», адже навчання має за мету не тільки поповнення запасу знань, а і формувань в учнів умінь і навичок, які повинні мати практичну спрямованість. Виконання запропонованих творчих завдань вчить учнів критично мислити, аналізувати різні інтерпретації історичних подій, наукових явищ, аргументовано відстоювати свою позицію з того чи іншого проблемного питання.

Текстова інформація супроводжується рисунками й фотографіями, картосхемами, таблицями, графіками, діаграмами, що допомагає школярам проникнути в суть фактів, що вивчаються, усвідомити теоретичні висновки, тобто краще засвоїти навчальний матеріал.

Ми впевнені, що зміст посібника відповідає цілям навчання, встановленим програмою [2], враховує міжпредметні зв'язки та доступний для

самостійного опанування учнями програмного матеріалу. Але зміст посібника залишає місце і час для експериментування та позапрограмної діяльності вчителів і учнів.

На наш погляд, використання представлено-го посібника не тільки забезпечує триєдину мету і виконання навчальних завдань уроку, а й координує їх. Учителю не повинен «мізкувати» над освітніми, виховними і розвивальними цілями уроку, а мати можливість формувати їх на базі матеріалу підручника.

Перетворенню посібника з простої книжки у практичний навчальний посібник сприяють різні елементи довідкового характеру: хронологічна таблиця подій, які визначили історичний розвиток Харківщини, а також список літератури, знайомство з якою допомагає розширити горизонти знань про рідний край.

Враховуючи той факт, що підручник — це не універсальний довідник, що містить відповіді на всі питання, автори рекомендують для кращого опанування теми користуватися додатковими джерелами інформації: хрестоматіями, енциклопедіями, довідниками, матеріалами Інтернету тощо [8].

Навчальний посібник «Харківщинознавство» – це підручник нового покоління, автори якого прагнули забезпечити учням можливість повноцінного опанування краєзнавчого курсу, а вчителям – використання творчих підходів до викладання інтегрованого краєзнавчого курсу.

Висновки і перспективи подальших досліджень:

Створенню якісних підручників і посібників для школи сьогодні заважає не тільки відсутність єдиної концептуальної основи шкільних

курсів, їх теоретична і методична неоднорідність, але й різнобій у їхньому оформленні і методичному забезпеченні.

Представлена стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми розробки програмно-методичного забезпечення курсу «Харківщинознавство». До навчального посібника фахівцями кафедри методики суспільно-гуманітарних дисциплін КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» розробляється робочий зошит для учнів та методичний посібник «Уроки Харківщинознавства» для вчителів географії, історії, керівників краєзнавчих гуртків, що викладають цей курс.

Перспективним напрямом подальшої роботи є вивчення питань щодо якісного наповнення програмно-методичного забезпечення на основі використання ІКТ з урахуванням пропозицій вчителів, які мають досвід викладання курсу «Харківщинознавство».

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалько В. П. Отбор и организация содержания учебника / В. П. Беспалько // Народное образование. – 2006. – №7. – С. 116 – 122.
2. Грінченко О. І. Методичні рекомендації до навчальної програми «Харківщинознавство» спецкурсу варіативної складової навчального плану ЗНЗ для учнів 8-9-х класів [Електронний ресурс] / О. І. Грінченко, С. Л. Губіна. – КВНЗ «ХАНО», 2010. – Режим доступу: <http://edu-post-diploma.kharkov.ua/>
3. Заставецька О. Концептуальні засади побудови навчально-методичних посібників та підручників для учнів з географії рідного краю / О. Заставецька // Історія укр. геогр. Спецвипуск: Краєзнавство. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2001. – Вип. 2 (4). – С. 53 – 54.
4. Методика преподавания региональной географии в школе : учебное пособие для учителей географии и студентов географ. спец. высш. пед. учеб. заведений / М. А. Никонова, О. А. Бахчиева, И. В. Душина и др. ; под ред. М. А. Никоновой. – М. : ООО «Издательство Астрель», 2003. – 188 с.
5. Методичні рекомендації щодо здійснення експертизи рукописів підручників [Електронний ресурс] / МОНУ, 2009. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/>
6. Пометун О. І. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К. : «Генеза», 2005. – С.122 – 139.
7. Романовский О. Г. Зміст освіти як педагогічна категорія : навчально-методичний посібник / О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, М. В. Фоміна. – Харків : НТУ «ХП», 2005. – 68 с.
8. Харківщинознавство: навч. посіб. для учнів 8–9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. І. Грінченко, С. Л. Губіна, Т. В. Дрожжина та ін. ; за ред. Л. Д. Покросвої, Т. В. Дрожжиної ; Харків. академія неперервн. освіти. — Вид. 3-тє, переробл. й доповн. — Х. : Гімназія, 2010. — 448 с.